

บทคัดย่อ

ภูมิปัญญาการสานพัดไม้ไผ่ของชุมชนอำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีประวัติการสานมากกว่า 80 ปี เป็นพัดที่มีเอกลักษณ์ คือ สีสดสวยงาม ลวดลายหลากหลาย เนื่องจากเส้นตอกเล็ก ลายจึงละเอียดประณีต และ มีความคงทน เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้คนในชุมชนมาช้านาน อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาการสานพัดนี้กำลังอยู่ในภวณะน่าเป็นห่วงเนื่องจากมีผู้สืบทอดน้อยลงเรื่อยๆ ด้วยสาเหตุดังกล่าวงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเก็บภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยวิธีการทางคติชนวิทยาและอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ผลการศึกษาด้านคติชนวิทยาพบว่า การสานพัดไม้ไผ่ในชุมชนนี้มีการสืบทอดด้วยการสอนเป็นรายบุคคลโดยไม่มีการบันทึกลายพัดไม้ไผ่ที่พบได้แก่ลายดั้งเดิมและลายใหม่ โดยลายดั้งเดิมมี 19 ลาย แบ่งออกเป็นลายพื้นฐาน (ลายขัด) 2 ลาย ได้แก่ลายสองและลายสาม และลายยกดอก 17 ลาย ได้แก่ ลายไทย ลายดอกโสร่ง ลายดอกสี่ ลายดอกเก้า ลายเครือวัลย์ ลายเครือวัลย์ปลอม ลายไขปลา ลายชั้นบันได ลายนกแก้วคู่ ลายพุ่มเฟื่อง ลายบัง (อินทรี) ลายเข็มขัดนาถ ลายกังหัน ลายดอกดาว ลายรังแตน ลายหมากฮอส และลายดาวล้อมเดือน และลายใหม่ได้แก่ ลายอักษร ก ถึง ฮ ลายตัวเลขไทยและตัวเลขอารบิก

จากการวิเคราะห์ชื่อลายพัดดั้งเดิม (ลายยกดอก) 17 ลาย ด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ พบว่าชื่อลายพัดดั้งเดิมแตกต่างกันใน 7 มิติ ได้แก่ “รูปกากบาท” “รูปสี่เหลี่ยม” “รูปสามเหลี่ยม” “รูปวงกลม” “รูปหัวใจ” “รูปเครื่องหมายดอกจัน” และ “รูปจุด” ผลการวิเคราะห์ด้านวัฒนธรรมพบว่าลายพัดสามารถสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านได้ โดยวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาจากการลวดลายของพัดไม้ไผ่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติของคนในชุมชน เช่น ลายดอกสี่ ลายดอกเก้า ลายเครือวัลย์ สะท้อนวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ลายไทย ลายอินทรี และลายเข็มขัดนาถ สะท้อนวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางวัตถุ